

Jørgen Fink
Stud.mag.

Historiens plads i samfundsforskningen

Redaktionen har bedt mig lave en oversigt over den løbende debat om forholdet mellem statskundskab og historie. Det vil jeg gerne gøre med visse mindre ændringer i den stillede opgave. Den løbende debat om forholdet mellem samfundsvidenskaberne og historie løber over hele verden og har gjort det temmelig længe. Den vil jeg se bort fra og i stedet koncentrere mig om den skandinaviske eller mere præcist den svenske udløber af denne debat, som begyndte i 1965. Siden 1968 er der ikke fremkommet direkte indlæg i denne; til gengæld er der skrevet en hel del artikler, som enten er blevet inspireret af debatten eller som mere indirekte relateres til den. Jeg vil i det følgende referere hovedsynspunkterne i selve debatten og kun henvise til senere artikler, hvor det falder naturligt. Der er altså ikke tale om en systematisk litteraturoversigt, men om en gennemgang af den debat, der fandt sted i Sverige i årene 1965-68 om historiens plads i samfundsforskningen.

Først en præsentation af diskussionens forløb. Den blev startet med en artikel af historikeren Stefan Björklund: "Dikt och vetande i historieskrivningen", *Scandia* bind 31, 1965 (s. 189-225). Björklund var blevet inspireret af den internationale debat om muligheden af at tilvejebringe eller bedre udlede historiske love (en række vigtige indlæg i denne debat findes aftrykt i afsnittet 'Explanations and Laws' i Patrick Gardiner ed.: "Theories of History", New York 1959) og hans ærinde var at motivere historiens nytte. Historisk forskning kunne motiveres enten som en form for kulturproduktion eller som en virksomhed, der skulle frembringe kundskab, der direkte kunne påvirke menneskets valg af handlingsalternativ. Enhver historiker måtte vælge mellem disse to motiveringer. Selv

gjorde Björklund sig til talsmand for at det ikke var tilstrækkeligt at motivere en videnskabelig historieforskning som en form for kulturproduktion: Altså måtte historien motiveres med argument 2 som en kundskab, der skulle påvirke menneskets valg af handlingsalternativ. Denne opgave kunne historikerne kun løse ved at opgive deres hidtidige idiografiske målsætning, dvs. historikerne skulle ikke længere stille sig som opgave at beskrive og forklare det unikke. I stedet skulle de søge en nær tilknytning til samfundsvidenskaberne og antage en nomotetisk målsætning, dvs. de skulle søge at udlede historiske love. Dermed stillede Björklund sig på linie med filosofen Carl G. Hempel, der i en artikel (findes i Gardiners bog) havde hævdet, at historien i analogi med naturvidenskaberne skulle fastslå almengyldige love, ved hjælp af hvilke årsagsforklaringer kunne etableres i deduktiv form.

Stefan Björklunds artikel var skrevet for at fremprovokere en diskussion, men den udeblev i første omgang og han måtte selv levere det næste bidrag. Det kom i form af et kortere indlæg i (svensk) Historisk tidskrift 2. følge 30. årg. (s. 371-390) under titlen "Historia som vetenskap?" Titlen hentyder til en anden svensk historikers bog, nemlig Rolf Torstendahls introduktion til historien "Historia som vetenskap". Björklund satte spørgsmålstejn ved to punkter i Torstendahls bog. Først søgte han at vise, at Torstendahls opfattelse af at en historiker kan give en årsagsforklaring ved udelukkelsesmetoden, dvs. ved at udelukke alle tænkelige årsager undtagen en, der ikke er holdbar. Torstendahl havde hævdet at historikere kunne forklare singulære hændelser ved denne metode. Heroverfor hævdede Björklund, at hvis en historiker ville forklare noget overhovedet, måtte han arbejde komparativt og opgive sine forsøg på at forklare enkeltbegivenheder. Derpå kritiserede han, at Torstendahl ikke beskæftigede sig dybtgående med spørgsmålet om historiens nytte. Torstendahl havde konstateret at historien som vare blev efterspurgt, og han fandt at efterspørgslen var et mål på dens nytte. Denne opfattelse af

historiens nytte var efter Björklunds mening videnskabs-teoretisk set utilstrækkelig. Kun ved at lave sig om til en nomotetisk videnskab kunne historien i videnskabsteo-retisk forstand blive nyttig.

Björklunds andet indlæg fremkaldte to svar, som er trykt i forlængelse af det. Det ene kom fra Lennart Nordenfelt, der hævdede at Björklund drog alt for vidtgående konklusioner. Nordenfelt mente ikke at Björklund havde argumenteret logisk tvingende for at historikeren skulle ophøre med at forklare enkeltbegivenheder. Nordenfelt mente, at historikerne skulle anvende samfundsvidenskabernes resultater, men at de ikke selv skulle give sig til at lave love. Det andet svar kom fra Rolf Torstendahl, der fastholdt sin videnskabsopfattelse og fortsat mente at den tillod historikere at forklare enkeltbegivenheder på videnskabeligt fuldt forsvarligt grundlag.

Stefan Björklund og Rolf Torstendahls standpunkter betegner yderpunkterne i debatten og de står som to af dens hoveddeltagere. Det næste indlæg kom fra den tredje hoveddeltager, Birgitta Oden og havde form som en stilling-tagen i diskussionen mellem de to. Det var en artikel i (sv.) Historisk tidskrift 2. følge 31. årg. 1968 (s. 183-209) med titlen "Clio mellan Stolarna". Titlen hentyder til et billede, Stefan Björklund havde brugt i sin artikel i Scandia: Historieforskningen symboliseret ved historiens muse, Clio havde sat sig mellem to stole, idet den hverken var så læseværdig at den egnede sig til kulturkonsumtion, eller så videnskabelig at den kunne bruges når man skulle vælge mellem handlingsalternativer. Birgitta Oden tog udgangspunkt i dette valg: kulturproduktion eller handlingsalternativsvalgspåvirkning, og hævdede at det ikke var specifikt for historien, men fandtes indenfor de fleste videnskaber som forskellen mellem grundforskning og målforskning. Uenigheden mellem Torstendahl og Björklund blev - set i lyset af begrebsparret 'grundforskning/målforskning' - den, at det for Torstendahl var uproblematisk at grundforskning var nyttig derved at den blev efterspurgt, mens Björk-

lund mente at der skulle være en eksplicit begrundelse for at efterspørge historisk forskning; aftagerne skulle gøre sig klart hvorfor de efterspurgte den, hvilket efter Björklunds mening i Birgitta Odens tolkning ville føre til en efterspørgsel af målforskning. Birgitta Oden opregnede derefter tre forskellige grupper af potentielle aftagere af historisk forskning, hvoraf samfundsvidenskabsmændene var den ene. I den forbindelse stillede hun det spørgsmål om historikerne er i stand til at levere den forskning, som samfundsvidenskabsmændene ønsker, eller om disse selv må hente hvad de søger. Dette spørgsmål ledte hende over til den videnskabsteoretiske side af diskussionen mellem Björklund og Torstendahl.

Björklund havde krævet at historikerne satte en nomotetisk målsætning for deres fag og i deres praksis opgav at forklare enkeltbegivenheder og i stedet gav sig af med komparativ forskning. Modsat havde Torstendahl sagt at historikere udfra den historiske erfaring om sammenhænge mellem faktorer var i stand til at forklare enkeltbegivenheder. Heroverfor viser Birgitta Oden ved et eksempel, at såvel den historiske erfaring som det historiske materiale (hvadenten man forsker komparativt eller ej) er for mangelfuldt til at sikre historiske forskningsresultater holdbarhed. Først hvis historikerne anvender samfundsvidenskabernes teorier og resultater i deres forskning og applicerer dem på konkret historisk materiale er der mulighed for mere sikre resultater. Birgitta Odens standpunkt blev altså at historikerne skal gøre brug af samfundsvidenskabernes resultater og teorier, men at de ikke selv skal give sig til at udfinde lovmæssigheder, hvilket det historiske materiale simpelthen ikke tillader.

Samtidig med artiklen i Historisk tidsskrift udsendte Birgitta Oden en anden i Statsvetenskaplig Tidsskrift (71. årg. 1968 s. 25-46) med titlen "Historiens plats i samfundsforskningen". Hun behandler i den historiens forhold til samfundsvidenskaberne og tager udgangspunkt i den skarpe grænse, der går mellem dem på univer-

sitetsplan. Hun stiller det spørgsmål hvad det er der skiller de to videnskaber. Er det forskningsområdet? Nej, de to videnskaber har i høj grad fælles objekt. Der går ingen klar grænse mellem dem på det punkt. Er det metodiske forskelle? Nej, metodisk er der heller ikke nogen klar grænse; der er tale om en gradsforskel snarere end en artsforskel. Det er målsætningen der er den afgørende forskel mellem historie og samfundsvidenskaberne. Historiens målsætning er idiografisk, dvs. den har til opgave at beskrive og forklare tids- og stedsbundne fænomener, medens samfundsvidenskaberne søger ud over det tids- og stedsbundne i en nomotetisk målsætning. Denne forskel mellem videnskaberne bør efter Birgitta Odens mening opretholdes. Derimod bør de kædes mere intimt sammen på det institutionelle plan og der bør tilvejebringes et mere fast organiseret forsknings-samarbejde.

Birgitta Odens artikel fremkaldte fire svar i samme årgang af Statsvetenskaplig Tidskrift (s. 126-138). Det første er skrevet af Stefan Björklund, som søger at påvise en selvmodsigelse i Birgitta Odens artikel. Björklunds indlæg bygger imidlertid på en alt for snæver opfattelse af begrebet idiografi og den selvmodsigelse han mener at have fundet er der ikke.

Leif Lewin, der såvidt jeg ved er den eneste samfundsvidenskabsmand blandt debattens deltagere, vendte sig i sit indlæg mod Birgitta Odens opfattelse at historien fik en videnskabelig eksistensberettigelse ved at anvende samfundsvidenskabernes teorier og teste dem på et historisk materiale. Han hævdede polemisk, at hvis historiens eneste opgave var at indsamle data til brug ved testning af teorierne, var samfundsvidenskaberne bedre hjulpet ved at ansætte en ekstra assistent eller to. Historiens eksistensberettigelse lå for ham at se i, at den skulle overvåge at udviklingsaspektet ikke gik tabt i samfundsforskningen.

Mere på linie med Birgitta Oden var Göran B. Nilsson, der fremhævede at de afgørende metodiske skille-

linier ikke går mellem historie og samfundsvidenskaberne, men indenfor faget historie. Angående spørgsmålet om historiens idiografiske målsætning viste Nilsson at ideen om at historikerne beskæftiger sig med det unikke let kan misforstås: Historikere beskæftiger sig med unikke kombinationer af tilbagevendende foreteelser, så nogen absolut unicitet er der ikke tale om.

I samme retning ytrede også den sidste deltager i debatten sig. Det var Sven Tägil, der sagde at historikerne ikke kun skulle være dataleverandører men også aktivt skulle deltage i udformningen af de samfundsvidenskabelige modeller. Tägil tilsluttede sig den norske historiker, Ottar Dahls formulering af historiens hovedopgave: "at undersøge hvordan det generelle manifesterer sig og varierer i det konkrete". Hvis man ikke har kundskaber om det generelle får man heller ingen sikker opfattelse af det unikke og vice versa.

Dette var et summarisk referat af debattens forløb. I det følgende vil jeg prøve at give en summarisk behandling af diskussionens tre hovedspørgsmål: 1) Historiens nytte, 2) Historiens stilling og opgave som videnskab, 3) Den praktiske ordning af forholdet mellem historie og samfundsvidenskaberne.

Debatten startede med spørgsmålet om historiens nytte, men svaret på dette spørgsmål er afhængigt af svaret på det andet spørgsmål: Hvordan er videnskabsteoretisk set historiens stilling, specielt dens forhold til samfundsvidenskaberne. En systematisk behandling af diskussionen må derfor begynde her. Stefan Björklund mener at historien skal integreres i samfundsvidenskaberne. Der skal fortsat være en forskel i metoderne, men målsætningen skal være den samme: nomotetisk forskning, og for at kunne virkeliggøre denne nye målsætning skal historikerne forkaste deres hidtidige arbejdsmetode og udelukkende arbejde komparativt. Rolf Torstendahl mener at historien skal beholde sin idiografiske målsætning og fastholde sin traditionelle metode

med forklaringer på ikke-komparativt grundlag. Imellem de to står Birgitta Oden, der er enig med Torstendahl om at historikernes videnskabelige målsætning fortsat skal være idiografisk, og som er enig med Björklund om at den af Torstendahl anbefalede traditionelle common-sense baserede metode er utilstrækkelig, men uenig med Björklund om hvilke konsekvenser man skal drage heraf. For sit eget vedkommende mener hun at teoridannelsen skal være fælles for samfundsvidenskaberne og historie, men at videnskaberne ikke er identiske og at forskellen mellem dem ikke skal ophæves.

Af de tre standpunkter forekommer Birgitta Odens mig at være det bedst motiverede. Videnskabsteoretisk set er historien og samfundsvidenskaberne kun underrubrikker under Samfundsvidenskaben. Samfundsvidenskaben er en videnskabsteoretisk fiktion. Den eksisterer ikke på universitetsniveau, hvor der i stedet findes en hel række af dens specialdiscipliner: økonomi, psykologi, historie etc. Men det er en frugtbar forestilling at operere med, fordi den forskning der drives i de mange specialdiscipliner bliver betydelig mere perspektivrig, hvis den forstås som et lille led i den store videnskab og eksplicit relateres til denne. Samfundsvidenskaben har to hovedbestanddele, som står i det mest gennemførte gensidige afhængighedsforhold: Nomotetisk samfundsvidenskab og idiografisk. Den nomotetiske side af samfundsvidenskaben bygger på den idiografiske sides resultater, og er altså afhængig af deres pålidelighed: jo mere pålidelige data den kan arbejde med, jo sikrere resultater kan den selv nå frem til. Omvendt: jo bedre funderede lovmæssigheder og generaliseringer, den idiografiske side af samfundsvidenskaben kan støtte sig til, jo mere pålidelige resultater kan den nå. Med andre ord de to sider af samfundsvidenskaben må gensidigt hjælpe hinanden frem. Der er behov både for idiografisk og for nomotetisk samfundsforskning og ingen af dem er undværlig. Den idiografiske side af samfundsvidenskaben varetages i dag for en stor del af historien, og det er altså en funktion som vi-

denskabsteoretisk er nyttig.

Set i lyset af dette ræsonnement bliver Björklunds forsøg på at redde historien som videnskab meningsløst. Historien bliver ikke mere nyttig i videnskabelig sammenhæng, hvis den antager en nomotetisk målsætning, tværtimod. Behovet for nomotetisk samfundsvidenskab er allerede dækket af eksisterende samfundsvidenskaber. Også Torstendahls standpunkt bliver uholdbart, fordi hans konservative metodik, som påvist af Birgitta Oden, gør det umuligt for historien at varetage sin idiografiske funktion på forsvarlig videnskabelig vis. Den eneste farbare vej for historien er den af Birgitta Oden anviste at søge en nær tilknytning til de andre samfundsvidenskaber uden at identificere sig med dem.

Med ovenstående overvejelser af historiens stilling som videnskab er der også taget stilling til spørgsmålet om historiens nytte. Der er fremført argumenter for at historien som idiografisk videnskab er ryttig, hvilket Torstendahl fandt uproblematisk og derfor ikke argumenterede for, og samtidig er Björklunds opfattelse af at idiografisk videnskab pr. definition er værdiløs blevet imødegået. (Han opfatter idiografi alt for håndfast, jvf. Göran Nilsson og Sven Tägils indlæg.) Tilbage står da spørgsmålet om, hvordan man mest hensigtsmæssigt organiserer forholdet mellem historien og de andre samfundsvidenskaber på det institutionelle plan, forstået som spørgsmålet om historien skal være en selvstændig videnskab eller om den funktion, som historien i dag varetager, skal varetages på anden måde. Videnskabsteoretisk set er der brug for idiografisk samfundsvidenskab, men deraf følger ikke automatisk at man på det institutionelle plan skal opretholde faget historie som en selvstændig disciplin. Teoretisk kunne man følge Lewins tanke og ansætte et par ekstra assistenter til at varetage den idiografiske dataindsamlende funktion. Denne tanke fylder de fleste historikere med letforståelig væmmelse og er da også for overfladisk til at begrunde fagets nedlæggelse (den var heller ikke ment

som et alvorligt forslag fra Lewins side). I første række undervurderer den nok de historiske datas natur, som ofte er betydelig mere kompliceret end forslaget lader ane. (Se i denne forbindelse Kristian Gerner: "Historia - samhällsvetenskapens laboratorium?" i (sv.) Historisk tidskrift 1971 s. 62-91 og Birgitta Oden: "Ekonomiska emigrationsmodeller och historisk forskning" i Scandia 37, 1971, s. 1-69).

Argumentationen for at man skal opretholde en selvstændig historievidenskab må vise de historiske forskningsresultaters egenverdi. Den kommer derved til at følge det Björklund kaldte den kulturproduktive argumentationslinie. Birgitta Oden var i "Clio mellan stolarna" inde på kulturproduktionsspørgsmålet og skrev at behovet hos almenheden for historisk viden var en psykologisk realitet. Det vil sige at hvis dette behov ikke bliver dækket af en videnskabeligt funderet historieskrivning vil det blive dækket ad mere eller mindre spekulativ vej. Det forekommer mig at være et tilstrækkelig tungtvejende argument for at historie stadig bør være en selvstændig videnskab. Men jeg tror ligesom Birgitta Oden, at historiens fremtid ligger i et nært samarbejde med de andre samfundsvidenskaber og at det vil være en stor fordel hvis dette samarbejde lægges i fastere rammer.

Björklund mente at Clio havde sat sig mellem de to stole og at hendes eneste mulighed var at sætte sig over på samfundsvidenskabernes muses stol. Birgitta Oden mente at hun i stedet burde flytte sin stol så tæt hen til den anden muses, at hun ikke kunne komme til at sætte sig imellem dem. Billedet er nok ikke helt dækkende. Hvis Clio og samfundsvidenskabernes muse vil se rigtigt efter, vil de opdage at de sidder på det samme møbel, en causeuse, dvs. en konversationssofa, hvor ryggen er formet som et s. Causeusen er en og fælles for dem, men de har nærmet sig den fra hver sin side og de har hver sin klart afgrænsede plads, hvor de kan foretage det, møblet skulle tilskynde til:

en åndfuld dialog i gensidig respekt og hengivenhed på et sædeligt grundlag.